

KINCH-AFFÆREN

H. N. ANDERSEN OG DE PYNTEDE ØK-REGNSKABER

AF

OLE LANGE

I årene umiddelbart før første verdenskrig var Kinch-affæren et af de interessanteste tys-tys emner i toppen af dansk erhvervsliv. I snævre, men betydningsfulde kredse blev der talt diskret om den. Den drejede sig om en strid mellem på den ene side landets største forretningsmand, etatsråd H. N. Andersen, stifter af ØK med 16.000 ansatte over hele verden, på den anden side direktør Emanuel Kinch, tidligere partner med H. N. Andersen fra de mere ydmyge år i Bangkok i 1890'erne. Stridens kerne var Emanuel Kinchs ansvar for ØK's tabsgivende økonomiske aktiviteter i Siam i årene 1897-1904. Det interessante var, at disse tab var blevet skjult i de officielle regnskaber.

Striden medførte, at Kinch blev udmanøvreret og forlod kompagniet efter at have afleveret halvdelen af sin formue. Og striden blev til en affære, da Kinch i 1906 rejste sagen over for ØK og H. N. Andersen med krav om oprejsning og tilbagebetaling. Kravet førte til nedsættelse af en hemmelig voldgiftsdomstol og tre efterfølgende injuriersager. Dette fremprovokerede ellers utilgængeligt materiale om ØK's forhold, dets økonomiske situation og tvivlsomme regnskabspraksis i de første syv-otte år.

Da H. N. Andersen i kraft af sine kontakter til den københavnske presse forhindrede, at disse oplysninger samt kendelsen fra voldgiftsdomstolen og injuriersagen kom frem, offentliggjorde Emanuel Kinch – som vi skal se – i december 1913 sin version af injuriersagen med pjecen *Tre Indlæg ved Overretten og en Overretsdøm i Sagen Dir. Em. Kinch mod Det østasiatiske Kompagnis Formand*. Pjecen – i omfang næsten en lille bog – indeholdt Kinchs advokat hrs. Ludvig Arntzens procedure i injuriersa-

gen. Den var omtrent identisk med hans indlæg ved den hemmelige voldgiftsdomstol.

Forinden havde Kinch i foråret 1913 deponeret otte maskinskrevne foliobind i Rigsarkivet og på Universitetsbibliotekets 1. afdeling. De indeholdt Ludvig Arntzens indlæg samt det tilhørende bilagsmateriale i striden og kendelserne. Dette materiale blev i begyndelsen af 1920'erne overført fra Universitetsbiblioteket til Det kgl. Bibliotek. Her har det siden ligget i Håndskriftafdelingen med signaturen Additamenta 344-51 Folio. Materialet er først udnyttet i min bog *Den hvide elefant. H. N. Andersens eventyr og ØK 1852-1914.*¹⁾

Dette bilagsmateriale har nu vist sig ikke at være det eneste tilbageværende fra Kinch-affæren. I 1971 modtog Det kgl. Bibliotek endnu otte kapsler med Emanuel Kinchs efterladte papirer. Også de hidrørte fra hans tid i ØK og striden med kompagniet. Fem af disse kapsler indeholder hidtil ukendt materiale, der ligger til grund for indlæggene ved voldgiftsdomstolen og i injuriersagen. Med sin detaljerighed supplerer det bilagsmateriale og kaster afgørende nyt lys over Kinch-affæren.

Når disse kapsler ikke har været inddraget i *Den hvide elefant*, skyldes det, at jeg først i foråret 1987 er blevet klar over deres eksistens. De otte kapsler er endnu ikke registreret i Det kgl. Biblioteks tilgængelige registrant, kun i dets interne accessionskatalog.

På dette nye grundlag skal jeg dokumentere kompagniets og H. N. Andersens svingende regnskabsprincipper og -praksis mere udførligt, end det hidtil har været muligt. Det nye materiale kaster desuden et skarpere lys over den finansielle opbakning, som førte ØK gennem de svære år, og over Kinch-affærens sidste fase. Det er et lys, som etatsråden næppe ville have brudt sig om.²⁾

Den mangelfulde lovgivning

H. N. Andersen var en sky mand. Konsekvent søgte han at undgå offentlighed omkring sin person. Kun én gang vides han med sikkerhed at have taget ordet i en offentlig forsamling, nemlig i år 1900 under korvetten Valkyriens og prins Valdemars besøg i Shanghai. Og Andersen blev vred, da hans billede første gang blev offentliggjort i dagbladet Børsen i 1907.

Helst undgik han offentlig polemik og debatter. Her lå hans felt ikke. Men en enkelt gang efterkom han en opfordring til at ytre sig offentligt. Opfordringen kom i 1911 fra hans gamle protegé Henrik Cavling, der nu

var chefredaktør på Politiken. Cavling ville have ham til at tage del i en debat om større offentlighed omkring aktieselskaber, deres økonomiske forhold og regnskabsaflæggelse. Den debat foregik i Tyskland og var også blevet rejst herhjemme efter Alberti-skandalen i 1908. Den konkrete diskussion var startet af vekselerer Alfred Horwitz.

H. N. Andersen, som var en udmærket, omend noget omstændelig skribent, efterkom opfordringen og skrev sit livs eneste kronik den 4. marts 1911. *Om halvaarlige Regnskabsafslutninger* lød dens tørre titel. På baggrund af ØK's tvivlsomme regnskaber i kompagniets første år er Andersens syn på regnskabsaflæggelse ikke uinteressant. Efter at have henvist til ØK's meget komplicerede og spredte interesser, både økonomisk og geografisk, skrev han bl.a.: „Det østasiatiske Kompagnis Virksomheder kan under disse meget forskelligartede Betingelser vanskeligt maales med Aarets 365 Dage. En længere Aarrække maa anvendes som Maalestok.“ I konklusionen hed det:

En detaljeret Oversigt over alle Kompagniets Virksomheder vilde ikke alene blive et helt Værk, men en saadan Offentliggørelse – være sig af Kompagniets egne Forhold eller af dets intime Samarbejde med fremmede Selskaber – saavel af konkurrencemæssige Hensyn som af internationale Diskretionshensyn – vilde ikke være i Det østasiatiske Kompagnis Interesse, ligesaalidt som at offentliggøre Generalresultaterne, paa samme Maade som det nu finder Sted.³⁾

Det var rene ord for millionerne. Og der havde været konsekvens i denne lukkethed om regnskaberne og de økonomiske forhold i kompagniet siden dets start i 1897. Derimod var der mindre konsekvens i kompagniets interne regnskabsprincipper og -praksis i de første syv-otte år – med mindre man ophøjer den specielle praksis til et alment princip, at det tålmodige papir *altid* skal gengive positive regnskabstal uden hensyn til den økonomiske virkelighed.

De principielle problemer, som ØK's regnskabsaflæggelser i dets første år rejser, er ikke uaktuelle, selv om en senere lovgivning har sat grænser for vilkårligheden. Stadig er der i dag plads for vide skøn, som lejlighedsvis giver anledning til strid, især når det gælder værdiansættelser, opgørelse af varelagre, værdien af igangværende produktion, opgørelse, placering og afskrivning af tab. 'Sminkning' eller 'pyntning' af regnskaber benævnes denne sport – nu, som for 80–85 år siden.⁴⁾

ØK ekspanderede i de første år så voldsomt og spredt, at kompagniet gav tab frem til 1906, også i Bangkok, som ellers i offentligheden gik for

⁴ Fund og Forskning, bd. XXVIII

at være kilden til dets formodede velstand. Driftstabene i disse år blev skjult og regnskaberne pyntet og manipuleret, selv da 60 procent af aktiekapitalen 1904–05 var tabt. På grundlag af falske regnskaber blev ny aktiekapital rejst hos den investerende offentlighed og hos de oprindelige aktionærer, der konstant fik 8 procent i udbytte. I 1903 dog kun 5 procent.

Når denne trafik kunne lykkes frem til 1905, skyldtes det to forhold. For det første eksisterede der praktisk taget ingen lovgivning med detaljerede forskrifter for regnskabers aflæggelse og – notabene – heller ingen kritisk revisorinstitution med autoriserede, eksterne revisorer. Initiativer i så henseende blev i Rigsdagen effektivt og systematisk bremset af den siddende justitsminister P. A. Alberti, som havde sine helt personlige grunde hertil.⁵⁾ Det muliggjorde i praksis regnskabsmanipulation i stor stil.

Dernæst havde ØK som bestyrelsesformand Isak Glückstadt, direktør for Skandinaviens største bank, Den danske Landmandsbank. I bestyrelsen sad desuden direktør Axel Heide, Privatbanken. Hertil kom en række københavnske storgrosserere og forretningsfolk som Victor Høffding og Holger Petersen, der ubeskedent betegnede sig som „Landets fremmeste Mænd”. Det muliggjorde, at ØK i sine vanskelige år fik tilført den nødvendige kapital og ikke på noget tidspunkt havde problemer med likviditeten – trods de skjulte tab.

Som følge af den manglende lovgivning og de ultraliberalistiske tilstande var praksis og sædvane i høj grad lagt op til de enkelte selskabers og firmaers eget skøn. I tidens forretningsbibel, C. Hage's *Haandbog i Handelsvidenskab*, 2. udg. 1906, hedder det s. 1177:

Om Fremgangsmaaden ved Statusopgørelsen bemærkes Følgende. Vor Lovgivning giver ingen nærmere Forskrifter i saa Henseende. Man maa følge de almindelige anerkendte Regler, og det afgørende maa navnlig være, at man ikke udelader noget Moment, som har Indflydelse paa den virkelige Værdi af Aktiva og Passiva.

Dette krav opfyldte ØK's regnskaber ikke for årene 1897–1905. På tre punkter var disse regnskaber upålidelige. De skjulte reelle driftstab, forbedrede de økonomiske resultater urealistisk og udelod vigtige momenter, der havde indflydelse på den virkelige værdi af kompagniets aktiver og passiver. Med andre – og mere moderne – ord gav ØK's regnskaber for disse år ikke noget *retvisende* billede af dets drift og status:

1. Tab blev aktiveret, d.v.s. overført som aktiver på status til det følgende år som etableringskonti eller foreløbige konti (suspence/interim account) i stedet for at blive afskrevet over driften eller via egenkapitalen. Det skete både i Bangkok-filialen og på hovedkontoret i København.
2. Kunstige opskrivninger af varebeholdninger blev foretaget, ligesom der blev optaget varer, der ikke eksisterede. Det skete både i Bangkok-filialen og på hovedkontoret i København.
3. Omposteringer på regnskaberne blev foretaget i den hensigt at skjule og fortægne de økonomiske resultater i de enkelte afdelinger og på de enkelte aktiviteter. Det skete både i Bangkok-filialen og på hovedkontoret i København.

Aktivering af driftstab

Den tvivlsomme praksis at aktivere tab på en etableringskonto blev hårdt bedømt i en intern ØK-redegørelse fra 1908. Kompagniets hovedbogholder O. Hess skrev da, at en række udgifter i stedet burde være afholdt over driften. Han fortsatte med at konstatere, at når det ikke skete, „da er dette at skabe et Aktiv som Etableringskonto ved at debitere denne med faktisk konstaterede Driftstab og derved opvise en Avance, som ikke eksisterer, et saa graverende Forhold, at jeg ikke tager i Betænkning at kalde det for falsk Bogføring.“ Denne karakteristik blev ganske vist brugt specifikt om de Bangkok-regnskaber, som Emanuel Kinch sammen med sin sideordnede direktør V. Guldberg sendte hjem til København fra 1898 og følgende år. Men udsagnet var *princielt*.

Udsagnet blev også støttet af den kendelse, som den hemmelige voldgiftsdomstol afsagde i 1911 i striden mellem Kinch og ØK. Om regnskaberne 1902–05, d.v.s. også om regnskaber aflagt *efter* Kinchs fratræden, hed det bl. a. i en noget blidere formulering: „I Balancerne er anvendt den Fremgangsmaade at opføre de hafte Driftsudgifter som Aktiver (bl. a. under Formen ‘carried to separate account’). Som Følge heraf foreligger der fiktive Aktivposter i Balancerne, der er stigende Aar for Aar.“ Denne kendelse var afsagt af en juridisk dommer samt to særligt handelskyndige lægdommere, nemlig konsul Erik Henius og grosserer A. Peschke Koedt.⁶⁾

Udsagnet i kendelsen dækkede over, at Bangkok-filialen i de første syv-otte år ikke gav de forventede overskud. I 1904 beregnede hovedkontoret under det opgør, der gjorde Emanuel Kinch til synde-
buk for

ØK's håbløse situation i Siam, at Bangkok-filialen havde oparbejdet et underskud på 542.959,31 ticals, d.v.s. omkring 550.000 kr. Heraf blev de ca. 450.000 kr. fremsført som *aktiver* på en etableringskonto til det følgende år.⁷⁾

H. N. Andersen og hans håndgangne mænd på hovedkontoret, J. Madsen Mygdal og H. Schiødt, hævdede senere, at de ikke havde været klar over, at Bangkok-filialen gik dårligt, og at disse tab var blevet skjult. Men disse udsagn er ikke korrekte.

H. N. Andersens breve til Emanuel Kinch i Bangkok fra 1898 viser klart, at han og hovedkontoret i København vidste besked med de dårlige økonomiske resultater. Da Kinch skulle afslutte Bangkok's første årsregnskab, telegraferede Andersen den 18. marts 1898 til ham med ordre om vilkårligt at forhøje overskuddet med 30 procent. Ved regnskabsafslutningerne for årene 1898 og 1899 opfordrede Andersen i breve af 23. februar og senere af 22. juni 1899 Kinch til at føre så mange af filialens udgifter som muligt over på skovene og de nybyggede kystdampere 'Natuna' og 'Maha', d.v.s. på etableringskonti for at kunne præstere driftsoverskud for aktionærer og offentlighed – om det så skulle nås „ad kunstig Vej, lidt paa én og lidt paa en anden Maade”, som Andersen skrev. „Dernæst kan vi jo se, om der ikke ogsaa findes andre Maader at arrangere det paa”, føjede han til.

For 1901 blev et tab på 150.000 kr. opført som et *aktiv* på dette års status, og et driftstab i Bangkok-filialen i kriseåret 1904 på 239.833,64 ticals blev ved manipulation til en *gevinst* på 375.241,91 ticals.⁸⁾

H. N. Andersens breve til Emanuel Kinch i Bangkok viser gentagne gange gennem årene, at han kendte situationen. Da etatsråden i februar 1901 telegrafisk havde fået underretning om det foregående års resultat i Siam, var det langt under forventning. Han skrev den 28. februar til Kinch, at det havde haft „en trykkende Virkning“. Det var desuden langt under 1899-resultatet. Tilmed var en tilbagebetaling af lån i kystdamperen 'Natuna' optaget i regnskabet som avance. „Det, der foranlediger den trykkede Stemning, er imidlertid ikke saa meget selve Resultatet, som den Kendsgerning, at det stadig gaar ned ad Bakke . . .”, skrev han. Af den investerede kapital på godt 3 mio. kr. i Siam var der højst 80.000 kr. i overskud, svarende til en forrentning på ca. 2,8 procent. H. N. Andersen skrev videre, at han ikke kunne finde nogen lyspunkter. „Vi kan jo ikke vedblive at gentage, at de og de Summer endnu ikke har haft Tid til at gøre sig frugtbare, det kommer for meget til at minde om det gamle Ordsprog: Mens Græsset gror o.s.v.“ Han

konstaterede, at hvis ØK ikke havde haft penge anbragt i Siam, så havde kompagniet ikke været tvunget til at udvide aktiekapitalen med 3,5 mio. kr. i det forløbne år.⁹⁾

Uden tvivl bidrog disse første års dårlige resultater til at øge presset på Kinch og Guldberg i Bangkok. De skulle skaffe bedre resultater, i hvert fald på papiret. Det lykkedes ikke, bl. a. fordi store mængder teakstammer som følge af regnmangel ikke nåede ned fra skovene i nord til savmøllen i Bangkok.

Den 3. december 1903 skrev H. N. Andersen til Emanuel Kinch og påpegede, at en række driftsudgifter på savmøllen og handelen på vestkysten af Siam-bugten var optaget som *aktiver* på regnskabet, uden at der fandtes dækning for hele beløbet. I alt fandt Andersen, at der var „ca. 175.000 Kr., der burde have været afholdt over Driften, skubbet over paa Fremtiden, og der er herved skabt et Forhold, som hurtigst muligt maa reguleres, enten ved at afskrive hele Beløbet af indeværende Aars Fortjeneste eller at oprette en Etableringskonto for Filialen i Bangkok til Afskrivning i Løbet af de allerførste Aar; fortsættes den Fremgangsmaade, der hidtil er fulgt, vil Underskuddene blive større og større og mere og mere skubbet over paa Fremtiden i Modsætning til Hovedkontoret, der ved Bestyrelsens Bestemmelse, som ogsaa af Hensyn til Kompagniets Konsolidering og endelig fordi det er god Coutume, allerede for 3 Aar siden har afskrevet hele den store Etableringskonto, ca. 600.000 Kr., som opstod ved de forskellige Emissioner etc.“¹⁰⁾

Med andre ord var både hovedkontoret og H. N. Andersen ganske klar over, at de økonomiske resultater i Bangkok var utilfredsstillende i årene 1897–1905, og at disse resultater blev skjult „med kunstige Midler“, bl.a. ved at aktivere tab på status.

Det er i diskussionen om min bog *Den hvide elefant* blevet hævdet af enkelte kritikere, at denne regnskabspraksis var normal og almindelig i samtiden.¹¹⁾ Det er ikke korrekt – hvis man ellers kan dømme efter den citerede passus fra voldgiftsdomstolens kendelse og hovedbogholder Hess' ligeledes citerede bedømmelse.

Som det desuden fremgår af H. N. Andersens netop citerede brev af 3. december 1903 om „god Coutume“ ved etableringskonti, var det ikke bestyrelsens og hans hensigt dette år at aktivere regulære driftstab, som burde være afholdt over driften. Dette synspunkt gentog han i et brev til Kinch den 15. februar 1904 om en etableringskonto på 54.000 ticals for handelen på vestkysten. Her hævdede Andersen – mod Kinchs påstand – at han aldrig var blevet underrettet om oprettelsen af denne etable-

ringskonto. For „han vilde aldrig være gaaet med til, at Etableringskontoen paaførtes saa store Tab, som rettelig burde være afholdt af Driften.“

Endelig anførte J. Madsen Mygdal og H. Schiødt fra ØK under voldgiftssagen 1909–11 *principielt* om aktivering af driftstab på status: „Vi kan godt anerkende Etableringskonti, naar de repræsenterer Udgifter (ogsaa Gager), der er medgaaet til Etablering. Men man kan ikke Aar efter Aar fremføre f.Ex. Tab paa Handelsvarer, som man aldrig ser igen, eller Gager i Forbindelse med disse tabbringende Transaktioner som gode Aktiver.“¹²⁾

Som det ses var aktivering af driftstab på etableringskonti ikke nogen alment accepteret praksis, hverken for voldgiftsdomstolen med dens særligt handelskyndige dommere eller for ØK-folkene H. N. Andersen, Hess, Madsen Mygdal og Schiødt – i hvert fald ikke fra 1903 og fremefter. Som hovedkontoret skrev til Bangkok den 20. juni 1904 efter at have kritiseret, hvorledes driftstab ved handelen på vestkysten var blevet påført etableringskonti, selv om der så godt som intet var etableret: „Hvorledes vilde det have set ud paa alle de Omraader, Kompagniet har indarbejdet samtidig med denne Kyst, om Driften stadig havde givet Underskud og disse ført paa Etableringskonto. Hvor vilde vi saa have staaet?“

ØK's regnskabspraksis var svingende. Det afgørende for H. N. Andersen og kompagniet var, at de økonomiske resultater i årene 1897–1905 tog sig godt ud på papiret. Til det formål brugte kompagniets ledelse de forhåndenværende midler – også at aktivere tab, der burde være afholdt over driften, som det skete så sent som i 1904 og 1905 – selv om den formelt indtog en strengere principiel holdning, da det trak op til opgøret med Emanuel Kinch i 1903–04 og senere under voldgiftssagen 1909–11.

Men resultatet er det samme: ØK's regnskaber for disse år er ikke pålidelige.

De kunstige opskrivninger

Værdiansættelser af produktionsmidler, af eksisterende varelagre og igangværende produktion har altid været – og er – poster på regnskabet, der kan give anledning til uenighed. Hvad er det afgørende vurderingsgrundlag – en *going concern* betragtning eller en *likvidationssituation*? Kriterierne er flydende. Skøn indgår som et væsentligt element i be-

dømmelsen, som det er set i Bonde Nielsen-sagen og B&W samt i en række andre affærer i erhvervslivet fra de senere år.¹³⁾

Ifølge voldgiftsdomstolens kendelse blev aktiverne i savmøllen i Bangkok allerede i 1899 forbedret ved kunstige opskrivninger, som domstolens medlemmer fandt kritisable eller uacceptable. Uden begrundelse blev møllens aktiver for dette år forhøjet med \$ 4.643,04 (knap 9.000 kr.), ligesom et antal teakstammer på status blev optaget til gældende markedspris i stedet for til den lavere indkøbspris. Derved forbedredes aktiverne med små 18.000 kr.

På samme års regnskab fandt voldgiftsdomstolen, at Bangkok-filialen havde ansat alt for høje værdier på lagrene af såvel råtræ som opskåret træ. Men beløbsstørrelser blev ikke angivet. Efter Emanuel Kinchs udsagn var disse højere værdiansættelser sket efter aftale med hovedkontoret i København.

Voldgiftsdomstolens kendelse angreb også den vilkårlige forhøjelse af kaskoen, d.v.s. værdien af kystdamperne 'Natuna' og 'Maha Vajiravudh', hvorved disse aktiver blev forhøjet med \$ 26.691,91 d.v.s. ca. 53.000 kr. Denne forhøjelse skyldtes alene hovedkontoret. Endelig fandt dommerne, at aktiverne for 1899 var blevet forbedret kunstigt ved for små afskrivninger på lægtermateriellet i Bangkok. Heller ikke her blev noget beløb anført. Det var bl. a. på den baggrund, at voldgiftsretten i sin kendelse af 5. september 1911 kunne skrive dette om regnskabsaflæggelsen i ØK's første år:

Naar Em. Kinch har paaberaabt sig, at ogsaa Hovedledelsen i betydeligt Omfang skal have foretaget Posteringer egnede til at lade Regnskaber fremtræde i et gunstigere Lys end Forholdene strengt taget hjemlede, vil intet Hensyn kunne tages hertil, allerede af den Grund, at Kompagniets Forhold i saa Henseende ikke foreligger til Paakendelse. Det fortjener imidlertid at fremhæves, at der [. . .] i nogle under Sagen fremlagte Skrivelser fremtræder en Tendens ogsaa fra Hovedledelsens Side til at ønske, at Bangkok-Afdelingens Regnskaber for 1897, 1898 og 1899 fremtræder i det gunstigst mulige Lys, selv med kunstige Midler.¹⁴⁾

Vigtigst – og mest interessant – var den specielle og meget moderne transaktion, som H. N. Andersen og bestyrelsen gennemførte 1899–1900. I august 1899 besluttede ØK at sælge de to dampere 'Malaya' og 'Cathay' samt to nybygninger, 'Manchuria' og 'Korea', der var ved at blive gjort færdige hos B&W og på Flensborg Værft, til et

nydannet russisk selskab – Det russisk østasiatiske Kompagni (DRØK) eller Det russisk østasiatiske Dampskibsselskab (DRØD) som det undertiden også benævntes. Salgssummen var på i alt 5,6 mio. kr. Det var godt 1,2 mio. kr. over skibenes bogførte værdi i ØK (d.v.s. over deres byggesum).

Årsagen til dette salg var, at transporten mellem russiske havne efter den nye såkaldte kabotagelov var forbeholdt russiske skibe, der tilmed blev subsidieret af den russiske regering. Det var først og fremmest for at få del i de – med ØK's udtryk – „lukrative russiske Regeringstransporter“ fra Østersøhavnene til Det fjerne Østen under den militære og civile russiske ekspansion i Vladivostok og Manchuriet, at ØK dannede dette russiske datterselskab og satte sine skibe under russisk flag. Det vidnede også om, hvor meget H. N. Andersen satsede på russerne allerede på dette tidspunkt. En satsning, der i 1904–05 viste sig katastrofal.

Det danske moderselskab havde 90 procent af aktierne i det russiske selskab. Med andre ord handlede ØK med sig selv, da det solgte de fire dampere til DRØK. Og dette forhold gjorde det utvivlsomt lettere at få salgsprisen sat op fra anskaffelsessummen på 4,4 mio. til 5,6 mio. kr. Denne vilkårlige prisfastsættelse øgede aktiverne og gav en gevinst på 1,2 mio. kr. – i hvert fald på papiret. Betalingen til moderselskabet for de fire skibe faldt nemlig som *aktier* i det russiske selskab. Som følge heraf var transaktionen i virkeligheden en egenmægtig forhøjelse af værdien af ØK's egne aktiver.¹⁵⁾

Spørgsmålet var så blot, hvad disse russiske aktier var værd i handel ogandel.

De kunstige opskrivninger af aktiver fortsatte de følgende år. På 1901-regnskabet blev som aktiver opført ikke-eksisterende varelagre i ØK's Bangkok-*store* til \$ 18.000. Og i kriseåret 1903 blev en manko på 300.000 kr. på aktiverne i kompagniets skove overført til 1904 som aktiver på en såkaldt etableringskonto.¹⁶⁾

Kort sagt blev der i både lille og stor stil foretaget kunstige opskrivninger af ØK's aktiver på regnskaberne 1895–1904. Det foregik både i Bangkok-filialen og på hovedkontoret i København.

De vildledende posteringer

Det tredje kritisable forhold ved ØK's regnskaber i kompagniets første år er de vildledende omposteringer. De skjulte og fortegnede de reelle resultater af de enkelte aktiviteter i de enkelte afdelinger.

Den nys nævnte 'avance' på 1,2 mio. kr., som fremkom ved opskriv-

ningen af de fire dampere og ØK's handel med sig selv i 1899, blev på dette og det følgende års regnskaber brugt til at forbedre resultaterne i de afdelinger og på de aktiviteter, der havde behov for pynt. For 1899 gjaldt det bl. a. import/eksport-handelen i København samt dampernes drift. Beløbet kendes ikke. For år 1900 gjaldt det omkostningerne ved aktieemissionen i juli. 281.000 kr. af 'avancen' ved dampersalget blev på regnskabet brugt til at dække disse omkostninger. På 1901-regnskabet blev resultatet af import/eksport-handelen forbedret med 70.000 kr. fra 'avancen' på damperne, ligesom et tab på hjemgående kornbåde, der på udturen havde transporteret russiske soldater og militært materiel, blev delvis dækket på denne måde. Nøjagtig 315.794,98 kr. af det godt 465.000 kr. store tab blev dækket fra denne 'avance'. Endelig blev 254.249,35 kr. herfra brugt til at pynte på hovedkontorets generelle resultat for 1901.¹⁷⁾

Som følge af disse vildledende posteringer gav ØK-regnskaberne for disse år ikke noget retvisende billede af kompagniets drift eller dets status. Værre var det, at denne 'avance' ved dampersalget var fiktiv.

Som omtalt havde ØK fået aktier i DRØK (DRØD) som betaling for de fire dampere. Kompagniet kom derved til at ligge inde med op mod 90 procent af aktierne i det russiske datterselskab. Problemet var, at ØK ikke kunne sælge disse aktier. Og så længe kompagniet brændte inde med aktierne, var avancen på 1,2 mio. kr. fiktiv. Det russiske selskab gik ikke godt. H. N. Andersen skrev den 1. november 1900 til Emanuel Kinchs bror Frederik Kinch i Shanghai: „En Skuffelse er, at DRØK langtfra er saa godt i Aar, som vi jo havde ventet os, saaledes at det bliver nødvendigt for os at hjælpe kunstigt paa det for at faa en lille Dividende ud.“

Den lille kunstige dividende hjalp dog ikke ØK af med det russiske datterselskabs aktier. H. N. Andersen skrev den 22. august 1901 til Frederik Kinch: „Jeg havde sat mit Haab til, at vi i Rusland vilde finde Afsætning for en Del Aktier i DRØD, men Pengeforholdene dér og Mistro til alle Foretagender er endnu værre end i Europa, og overalt, ogsaa herhjemme, er en meget stor Nedgang i Aktier, derfor glippede det Haab, og jeg maatte se paa anden Maade at forsøge at hjælpe.“

H. N. Andersens plan gik ud på at danne et såkaldt syndikat til overtagelse af en del af ØK's aktier i det russiske selskab. Syndikatets medlemmer blev Landmandsbanken, Privatbanken samt nogle af disses kunder blandt københavnske pengemænd. Desuden deltog for egen regning Isak Glückstadt, Axel Heide, J. H. Deuntzer, Holger Petersen og admiral Richelieu – alle fra ØK's bestyrelse – samt H. N. Andersen

selv. Blandt de øvrige medlemmer var Privatbankens førstedirektør Jul. Larsen samt endnu et par, mindre kendte, herrer.

Syndikatet overtog pr. 1. august 1901 aktier for 1,5 mio. rubler i det russiske selskab til pari. ØK's bestyrelse garanterede syndikatet et årligt udbytte på *mindst* 8 procent, indtil aktierne blev solgt – i modsat fald foreløbig for fem år.¹⁸⁾

Som ledende medlemmer af syndikatet handlede ØK's bestyrelse og hovedbankforbindelser med sig selv, traf aftaler med sig selv og garanterede sig selv et årligt mindsteudbytte på 8 procent. Det skete for at de selvsamme medlemmer kunne komme ud af den knibe, de som ØK-bestyrelse havde bragt sig i med papirhandelen og den fiktive avance på de kunstigt opskrevne dampere i 1899.

ØK's krise og Kinch-affæren

Om kravene til ØK's overskud skrev H. N. Andersen den 23. maj 1901 til lederne af Bangkok-filialen Emanuel Kinch og V. Guldberg: „Efter at alle Afskrivninger har fundet Sted, vil det være nødvendigt at have mindst 14 Procent af Aktiekapitalen til overs til Dividende, Tantième, Henlæggelse til Reservefonden etc. for at Aktionærene skal være nogenlunde tilfredse og vi selv have Glæde af vort Arbejde.“

Det var krav, som Bangkok-filialen slet ikke kunne leve op til. Og da størstedelen af aktiekapitalen var anbragt her, er det usandsynligt, at ØK som helhed har kunnet honorere dette krav i de første syv-otte år. Efter hovedkontorets opgørelse dalede forrentningsprocenten på den investerede aktiekapital i Bangkok fra 7,5 i 1897 over 4,5 i 1898 til 3,25 i 1899 og 1900. Filialen lagde i år 1900 beslag på 3.143.000 kr. af aktiekapitalen og gav 102.000 kr. i overskud. Hertil kom den lånte kapital fra de to lokale banker i Bangkok. I årene frem til 1905 har der formentlig været tale om direkte underskud.

For hovedkontorets vedkommende var situationen anderledes. Her opererede man med en langt mindre del af aktiekapitalen, men med så meget større bankkreditter til 6,75 procents rente og obligationslån. Forrentningsprocenten kunne derfor svinge fra 20 procent i 1898 (51.000 kr.), over 72 procent i 1899 (502.000 kr.) til 48 procent (872.000 kr.) i 1900. Men i betragtning af, at regnskaberne for 1899, 1900 og 1901 var pyntet med en del af den fiktive avance på 1,2 mio. kr. ved papirhandelen med de fire dampere, er resultatet ikke imponerende. Formentlig har der været underskud på driften.¹⁹⁾ Problemet er, om det blev så meget bedre frem til 1905.

Emanuel Kinch fotograferet 1905. Som forretningsmand i Bangkok fik han prædikamentet „mere hæderlig end almindeligt hæderlige Mænd“. Karakteristikken skyldtes Bangkokdanskeren Aage Westenholz – morbroder til Karen Blixen – som mente, at H. N. Andersen havde gjort Emanuel Kinch uret, uden dog at ville tage parti i sagen. Han rådede til at ordne den i mindelighed. „Et daarligt Forlig er bedre end en god Retssag“, mente han. Det kgl. Biblioteks Billedsamling.

Da 60 procent af den 7 mio. kr. store aktiekapital i 1904–05 var tabt – efter kompagniets og H. N. Andersens egne opgivelser – er det store spørgsmål, hvordan han og ØK kom økonomisk igennem disse år, hvor der alligevel blev udbetalt 8 procent til aktionærene i udbytte (for 1903 dog kun 5) og samtidig henlagt beløb til reservefonden.

Svaret er utvivlsomt, at bankerne bakkede kompagniet op. På bestyrelsesformand Isak Glückstadts initiativ blev der allerede i efteråret 1898 dannet et internationalt syndikat, der „finansiel“ skulle støtte ØK – som det hed. Kontrakten løb over fem år og sikrede samarbejde til støtte for kompagniet mellem Landmandsbanken og Privatbanken, Stockholms Enskilda Banken, Norddeutsche Bank samt Behrens & Söhne i Hamborg. Samtidig garanterede de to danske banker i fællesskab for Bangkok-filialens lån fra 1898 i den store Hongkong-Shanghai Banking Corporation.

Denne støtte fra de store danske og internationale banker var årsagen til, at ØK ikke på noget tidspunkt havde vanskeligheder med likviditeten, selv om de to danske banker i foråret 1903 blev betænkelige ved den voldsomme ekspansion – også i Kina. De forlangte i marts dette år, at et lille kontroludvalg blev nedsat af bestyrelsen for nøjere at følge forretningerne. Begrundelsen var „den umaadelige Kapital, der arbejdes med i Østen, især i Kina, og det daarlige Udbytte.“ I udvalget sad Isak Glückstadt, Axel Heide og Holger Petersen.²⁰⁾

ØK kom over krisen i 1906. Regnen kom – og med den ad floderne teakstammerne fra Nordsiams skove. Nok så vigtigt for kompagniet var store ordrer fra den russiske regering på transport af de mange russiske tropper fra Vladivostok, Nikolajevsk og Manchuriet tilbage til de russiske havne efter nederlaget til japanerne i krigen 1904–05. De transporter gav meget store gevinster.

Men H. N. Andersen kom ud i sin egen private Kinch-krise.

Brødrene Kinch blev 1904–05 gjort til syndebukke for de katastrofale resultater i Siam og Nordkina. Det resulterede i, at Emanuel Kinch efter trussel om politianmeldelse i efteråret 1904 måtte påtage sig ansvaret for tabene i Siam og som tidligere nævnt aflevere halvdelen af sin formue til ØK, d.v.s. 221.379,78 kr. Da Frederik Kinch året efter blev udsat for samme behandling, var han mere standhaftig og søgte juridisk bistand. ØK opgav derefter sagen mod ham. Inspireret af denne afgørelse tog Emanuel Kinch sin sag op igen, bistået af broderens advokat, hrs. Ludvig Arntzen.²¹⁾

Det resulterede i den såkaldte Kinch-affære med nedsættelse af en

hemmelig voldgiftsdomstol, der i 1911 afsagde kendelse i sagen. Kendelsen frifandt Emanuel Kinch for en del af ØK's anklager, først og fremmest for beskyldningerne om at have haft berigelseshensigter på kompagniets bekostning. Kinch fik dog ikke sine penge igen. Tre deraf følgende injuriersager anlagt af Emanuel Kinch førte i 1912 til domfældelse af ØK's hovedbogholder O. Hess og bestyrelsesformand Holger Petersen. Men affæren blev ved H. N. Andersens direkte og indirekte intervention lagt på is i den københavnske presse.

Efter dommen sendte H. N. Andersen bl. a. i foråret 1912 rejsejournalisten Holger Rosenberg rundt på dagbladsredaktionerne og fik løfte om, at man på bladene „vilde tie Sagen ihjel“. Den gamle Store Nordiske-veteran Jacob Henningsen – tre år ældre end H. N. Andersen og som han fra Nakskov – søgte sammen med Henrik Cavling at skabe et forlig mellem parterne i forsommeren 1912. Men det mislykkedes. „Cavling mente, at der ikke maatte røres ved ØK“, berettede Henningsen for Kinch i juli.

For at bryde den massive tavshed – den mest raffinerede form for repression – besluttede Emanuel Kinch og Ludvig Arntzen i 1913 at lade sidstnævntes tre indlæg i injuriersagen mod ØK-formanden Holger Petersen i Overretten trykke og udgive som pjece. Det blev til den i indledningen omtalte lille lyseblå bog på 89 sider og et udvalg af bilag på 8 sider. Den indeholdt adskillige dokumenterede detaljer, der ikke var smigrende for H. N. Andersen og ØK.

Samtidig blev statsgælddirektør M. Koefoed mobiliseret som mægler og mellemmand i striden. Han opfordrede Landmandsbankens direktør Emil Glückstadt – søn af Isak Glückstadt og dennes afløser i ØK's bestyrelse – til at lade ØK gå ind i en mindelig ordning med Emanuel Kinch. Ellers ville Kinchs pjece „blive spredt over hele Landet og Etatsraad Andersen og ØK blive udsat for en Omtale, som de ikke kan være tjent med.“ Pjecen var allerede trykt, berettede Koefoed. Og han kunne oplyse, at finansminister Niels Neergaard allerede havde læst den. „Denne Sag har i højeste Grad interesseret mig og bedrøvet mig; jeg havde hidtil troet, at Etatsraad Andersen var en hæderlig Mand – men Sagen maa gaa videre til Kongens Kabinetssekretær“, havde han sagt til Koefoed som sin spontane reaktion. I første omgang prellede det af på Andersen.²²⁾

Pjecen blev trykt i tre oplag med i alt 2.500 eksemplarer. Den udkom i kommission på Thaning & Appels Forlag lørdag den 29. november 1913. De første eksemplarer blev sendt til kong Christian X, prins Valdemar og kabinetssekretær Krieger. Derefter blev pjecen fordelt på

778 nøglepersoner blandt politikere, embedsmænd, forretningsfolk, advokater og journalister, herunder også regeringens medlemmer og næsten alle dagblade i landet. Stort set hele det danske samfunds magtelite fik et eksemplar. Om det så blev læst er en anden sag. Men Kinchs og Arntzens budskab blev spredt.²³⁾

H. N. Andersens første reaktion på udsendelsen af pjecen var at bede hrs. Otto Liebe anlægge sag mod Emanuel Kinch. Det lod han omgående offentligheden vide via en meddelelse fra Ritzaus Bureau.

Den københavnske presse omtalte kun meget sporadisk Kinchs pjece. Først da den radikale Hørup-elev Niels Bransager i sin avis Venstres Folkeblad i Ringsted indledte en regulær journalistisk kampagne 1.-12. december, fulgte andre aviser trop med udførlig omtale af sagen – først i provinsen, derefter i København.

I mellemtiden havde H. N. Andersen givet op. Med statsgælddirektør Koefoed som mægler indgik Emanuel Kinch og ØK forlig tirsdag den 9. december. Kompagniet tilbagebetalte Kinch de 221.379,78 kr., han havde måttet aflevere i 1904. Til gengæld kaldte Kinch restoplaget af sin pjece tilbage fra Thaning & Appels Forlag og boghandlerne. Den 12. december returnerede forlaget 896 eksemplarer af den lyseblå pjece med den tørre titel *Tre Indlæg ved Overretten*. Senere blev den et efterspurgt samlereobjekt – også for ØK. Emanuel Kinch havde fået oprejsning – og sine penge tilbage. Dog uden renter. Da havde sagen kostet ham 91.231 kr. og 23 øre alene i salær til hrs. Ludvig Arntzen for juridisk assistance i årene 1906–13.²⁴⁾

I sin afsluttende artikel om Kinch-sagen fredag den 12. december 1913 konstaterede redaktør Bransager, at ØK i årene 1897–1905 havde praktiseret „en omsigtsfuld og velberegnet Pynten paa Regnskaberne og lignende Manipulationer.“ Så spurgte Bransager: „Og er det nu en almindelig Fedtebod, det gælder?“ Han svarede selv: „Oh nej, det er slet ikke saadan en Bod vi har med at gøre. Det er saa at sige en national Helligdom, et kosteligt Skrin, Genstand for Kultus, en Pagtens Ark, hvorigennem dette lille afsondrede Folk er forbundet med den store og mærkelige Verden. Men altsaa: Mens Dekoratoren er optaget af at pynte Facaden med de nationale Farver, er man inde i Huset optaget af at pynte paa Regnskaberne.“ – Niels Bransager sluttede med en række relevante spørgsmål:

Hvor bøjelig og strækkelig er nu en sund Handelsmoral paa dette Punkt? Er det tilladt i en Forretning med flere Grene at laane lidt hos

den Ene for at hjælpe lidt paa den Anden? Er det tilladt i en snæver Vending at *skabe* et Overskud (idet *skabe* betyder frembringe af Intet), hvor et Overskud ikke er *oparbejdet*? I hvilket Omfang er det inden for et Aktieselskab tilladt at forskyde Billedet af de virkelige Forhold, saaledes at Aktionærerne ikke faar Underretning om disse?²⁵⁾

Bransager stillede sine spørgsmål alene ud fra Emanuel Kinchs pjece. Med den viden vi har fra det nu fremdragne Kinch-materiale er det klart, at Bransagers udgangspunkt og hans spørgsmål var relevante. Der *blev* manipuleret med ØK's regnskaber. Der *blev* skabt overskud på papiret ud af intet. Det virkelige billede af kompagniets drift *blev* skjult for aktionærer og offentlighed. ØK's regnskabspraksis 1897-1905 var i strid med tidens alment accepterede regnskabspraksis og ØK's erklærede principper.

Om kompagniet og dets ansvarlige ledere holdt sig inden for straffelovens rammer kunne i praksis kun besvares af en domstol.

Det skete aldrig.

Den ældre Harald Høffding som han fremtræder i Eigil Petersens satiriske tusch-streg.
Det kgl. Biblioteks Billedsamling.